

تکانشگری و رفتارهای مخاطره آمیز رانندگی

محدثه رحیمی^{۱*}، حمیده قائدی فر^۲

^۱کارشناس ارشد روان‌شناسی عمومی، دانشگاه فردوسی مشهد M.rahimi.b@Hotmail.com

^۲کارشناس ارشد روان‌شناسی عمومی، دانشگاه فردوسی مشهد

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی رابطه بین تکانشگری با رفتارهای مخاطره آمیز رانندگی انجام گرفت. جامعه آماری پژوهش متشکل از کلیه رانندگان مرد ۲۰ تا ۳۵ سال شهر مشهد بود که بر روی نمونه‌ای ۲۴۵ نفره، پرسش‌نامه رفتارهای رانندگی منجستر (DBQ) و خرده مقیاس مربوط به تکانشگری از مقیاس BAARS اجرا شد. نتایج نشان داد که تکانشگری با هر چهار مؤلفه رفتار رانندگی یعنی، لغزش، تخلف عمدی، خطا و تخلف پرخاشگرانه همبستگی مستقیم و معناداری دارد. همچنین نتایج تحلیل رگرسیون مشخص کرد که تکانشگری قادر به پیش‌بینی مؤلفه‌های رفتار رانندگی می‌باشد. همانطور که نتایج این پژوهش، رابطه بین تکانشگری و رفتارهای مخاطره آمیز رانندگی را روشن کرد، بررسی‌های بیشتر و دقیق‌تر بومی، برای تعیین عوامل مؤثر و پیامدهای مرتبط در این زمینه ضرورت دارد.

کلید واژه‌ها: اختلال فزون کنشی / نارسایی توجه؛ تکانشگری؛ رفتارهای مخاطره آمیز رانندگی

مقدمه

یکی از اختلالات رایج روانپزشکی اختلال نارسایی توجه/ فزون کنشی یا ADHD است که در ۳ تا ۷ درصد از کودکان سنین مدرسه دیده می‌شود (هاشمیان و همکاران، ۲۰۱۱). براساس DSM-IV ویژگی اصلی این اختلال، الگویی پایدار از فزون کنشی-تکانشگری و نارسایی توجه است که ناهماهنگ با رشد است. برای تشخیص درست ADHD باید دقت کرد که نشانه‌ها در تمام شرایط فراگیر باشد و موجب اختلال عمده در عملکرد شخصی شود، همچنین نشانه‌ها باید در اوایل زندگی و قبل از ۷ سالگی آشکار شده باشد (کوئین، ۲۰۰۳). در ابتدا تصور می‌شد که اختلال ADHD مشکلی است مختص به سنین پایین، در حالیکه در سال‌های اخیر پژوهشگران دریافتند اختلال تحولی ADHD شرایط مزمنی است که از کودکی آغاز شده و تا بزرگسالی ادامه پیدا می‌کند (بارکلی، مورفی، اُ کنل و کونر، ۲۰۰۵). برخی از نشانه‌های ADHD مانند فزون کنشی با افزایش سن کاهش می‌یابند در حالیکه تکانشگری اغلب با افزایش سن نیز بدون تغییر باقی می‌ماند (هاشمیان و همکاران، ۲۰۱۱). اطلاعات به‌دست آمده مشخص کرده که ADHD در بزرگسالان با سطوح بالای اختلال در عملکرد مرتبط است (ریمر، مهلر، دی آمبروسویو و فرید، ۲۰۱۰) و منجر به اختلالاتی در فعالیت‌های اساسی زندگی همچون تحصیلات، روابط اجتماعی و عملکردهای شغلی می‌شود (فیشر، بارکلی، اسمالیش و فلچر، ۲۰۰۷).

یکی از مهمترین کژکاری‌های مرتبط با ADHD، اختلال در عملکرد رانندگی است (ریمر و همکاران، ۲۰۱۰). برای اولین بار ویس و هچمن (۱۹۹۳) رابطه بین فزون کنشی در کودکی را با افزایش سوانح رانندگی در بزرگسالی ذکر کردند (بارکلی و همکاران، ۲۰۰۸) اما در زمینه رابطه تکانشگری با رفتارهای رانندگی با کمبود قابل توجهی از پژوهش‌ها روبرو هستیم. آمار استخراج شده در ایران حاکی از آن است که حوادث رانندگی پس از بیماری‌های قلبی و عروقی دومین علت مرگ و میر و متأسفانه در گروه سنی زیر ۴۰ سال اولین علت محسوب می‌شود؛ به عبارتی بیش از ۷۱ درصد از کل مرگ و میر این گروه سنی ناشی از حوادث رانندگی است (فردوسی، صرامی و رستمی، ۱۳۸۹). با توجه به اینکه سوانح ترافیکی از علل عمده مرگ و میر در ایران است و پژوهش‌های وسیع برون مرزی نشان داده که یکی از علل اساسی در حوادث ترافیکی اختلال ADHD است، این موضوع می‌تواند به عنوان عامل مهمی در کشور ما نیز مد نظر قرار گیرد؛ لذا هدف

پژوهش حاضر در راستای پیشگیری از سوانح و مشکلات ترافیکی و کاهش نرخ آن در زمینه بررسی رابطه بین مولفه تکانشگری در اختلال ADHD و رفتار پرخطر رانندگی بود؛ این در حالی است که هیچ پژوهش داخلی در این مورد یافت نشد.

روش

شرکت کنندگان و طرح پژوهش

پژوهش حاضر در چارچوب مطالعات توصیفی و از نوع همبستگی می باشد. جامعه آماری پژوهش، تمام مردان دامنه سنی ۲۰ تا ۳۵ سال شهر مشهد بود که با وسایل نقلیه شخصی رانندگی می کنند. از آنجا که آماردقیقی از تعداد رانندگان در اختیار نبود، با استفاده روش نمونه گیری در دسترس ۳۰۰ نفر از این افراد که بطور داوطلبانه در آزمون شرکت کردند، به عنوان نمونه پژوهش انتخاب شدند که از این تعداد ۵۵ مورد به دلیل ناقص بودن اطلاعات حذف شدند و در نهایت ۲۴۵ مورد تجزیه و تحلیل آماری قرارگرفت (میانگین سنی: ۲۵/۴۴؛ انحراف استاندارد: ۳/۴۲).

ابزار

پرسشنامه BAARS-IV (بارکلی، ۲۰۱۱): جهت سنجش نشانه‌های تکانشگری، خرده آزمون تکانشگری از پرسشنامه BAARS-IV (Barkley Adult ADHD Rating Scale) بکارگرفته شد. این پرسشنامه ۳۰ سؤال دارد که به ۴ خرده آزمون تقسیم می شود. نمره گذاری این پرسشنامه بصورت درجه بندی لیکرت از ۱-۴ می باشد. بارکلی (۲۰۱۱)، به نقل از مشهدی، حسنی، میردورقی و حمزه لو، ۱۳۹۰) ضریب آلفای کرونباخ برای کل مقیاس را ۰/۹۱. و برای خرده آزمون تکانشگری ۰/۸۰. گزارش کرده است.

پرسشنامه رفتار رانندگی منچستر (DBQ): ابزاری خودسنجی با ۲۷ سؤال درجه بندی شده در طیف لیکرت، از ۰ تا ۵ است که ۴ نوع رفتار مخاطره آمیز در رانندگی را می سنجد، شامل: ۱) خطاها (Errors) (شکست در طرح فعالیت هایی برای رسیدن به مقصد مورد نظر) با ۷ سؤال؛ ۲) تخلفات (Violations) (سریچی عمدی از شیوه هایی که اعتقاد بر آن است که برای حفظ امنیت ضروری است) با ۱۰ سؤال؛ ۳) لغزش ها (Lapses) (ناتوانی های مرتبط با حافظه و توجه که بعید است به تصادف و صدمه بینجامد) با ۵ سؤال (لاجونن و همکاران، ۲۰۰۴) و ۴) تخلف از روی پرخاشگری (Aggressive Violations) (رابطه خصومت آمیز با دیگر رانندگان) با ۵ سؤال (طیبی، ۲۰۱۱). لاجونن و همکاران (۲۰۰۴) ضریب آلفای کرونباخ را برای مؤلفه های خطا، لغزش، تخلف و تخلف پرخاشگرانه، در انگلیس به ترتیب ۰/۷۳، ۰/۶۹، ۰/۷۹، ۰/۷۳، در فنلاند ۰/۷۳، ۰/۶۵، ۰/۸۰، ۰/۶۸. و در هلند ۰/۶۴، ۰/۶۴، ۰/۷۵، ۰/۶۵. به دست آوردند.

شیوه اجرا

به منظور گردآوری داده ها، در بین مناطق شهر مشهد، به طور تصادفی خیابان ها و محله هایی انتخاب و سپس با مراجعه به مکان های عمومی از جمله پاساژهای واقع در سطح شهر، مردانی که در سنین مورد نظر بودند و از مهارت رانندگی نیز برخوردار بودند، پس از توضیحات لازم در مورد اهداف پژوهش و جلب مشارکت و همکاری آنها، پرسشنامه های موردنظر در اختیار آنان قرار گرفت.

نتایج

میانگین، انحراف معیار و ضرایب همبستگی نمرات شرکت کنندگان در تکانشگری و چهار مؤلفه رفتار رانندگی در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۱. میانگین، انحراف معیار و ضرایب همبستگی تکانشگری با رفتارهای پرخطر رانندگی

متغیرها	میانگین	انحراف معیار	۱	۲	۳	۴	۵
تکانشگری	۶/۹۷	۲/۵	۱				
خطا	۸/۴۷	۸/۴۳	۰/۳۱**	۱			
لغزش	۶/۳۶	۴/۴	۰/۲۶**	۰/۶۵**	۱		
تخلف پرخاشگرانه	۹/۰۲	۵/۷۷	۰/۳۵**	۰/۵۲**	۰/۴۳**	۱	
تخلف عمدی	۱۵/۲۸	۱۱/۵۶	۰/۲۸**	۰/۵۲**	۰/۴۸**	۰/۵۷**	۱

**P<./۰۰۱

بر اساس نتایج مندرج در جدول ۱، تکانشگری با هر چهار مولفه رفتارهای رانندگی شامل: خطا، لغزش، تخلف پرخاشگرانه و تخلف عمدی همبستگی مستقیم و معناداری دارد. به منظور تعیین سهم مولفه تکانشگری در هریک از رفتارهای رانندگی از تحلیل رگرسیون ساده استفاده شد. نتایج تحلیل رگرسیون نشان داد باتوجه به میزان R^2 های به دست آمده تکانشگری به ترتیب قادر به تبیین ۰/۰۹۷، ۰/۱۲۶ و ۰/۰۸۱ از واریانس لغزش، خطا، تخلف پرخاشگرانه و تخلف عمدی در رانندگی است.

بحث

نتایج به دست آمده از پژوهش حاضر نشان داد که تکانشگری با رفتارهای خطا، لغزش، تخلف عمدی و تخلف پرخاشگرانه در رانندگی همبستگی مستقیم و معنادار دارد. تحلیل‌های آماری بیانگر این امر هستند که تکانشگری می‌تواند پیش‌بین مؤلفه‌های خطا، لغزش، تخلف عمدی و به ویژه تخلف پرخاشگرانه باشد به عبارت دیگر هر چه نشانه‌های تکانشگری در افراد بیشتر باشد امکان انجام رفتارهای مخاطره آمیز رانندگی بیشتر است. تکانشگری و پرخاشگری دو صفت رفتاری به هم مرتبط است که در اختلال‌های متعددی از جمله اختلال شخصیت مرزی، اختلال‌های طیف اوتیسم و ADHD دیده می‌شود. از لحاظ نوروفیزیولوژی نیز تکانشگری و پرخاشگری تحت تأثیر عصب رسانه‌های مشابهی قرار دارند؛ به عنوان مثال، سروتونین عصب رسانه‌ای است که این واکنش‌ها را بازداری و گابا (GABA) آن را تسهیل می‌کند.

مطابق با اطلاعات آماری موجود، مهمترین عامل تصادفات و سوانح در ایران، عامل انسانی (راننده) می‌باشد، از این رو ویژگی‌های فردی همچون تکانشگری یکی از علل اساسی دخیل در مخاطرات رانندگی است؛ و همانطور که یافته‌های این پژوهش نشان داد بین تکانشگری و رفتارهای مخاطره‌آمیز رانندگی رابطه وجود دارد، لذا بررسی‌های بیشتر و دقیق‌تر بومی، برای تعیین عوامل مؤثر و پیامدهای مرتبط در این زمینه ضرورت دارد.

منابع

- مشهدی، علی؛ حسنی، جعفر؛ میردورقی، فاطمه و حمزه لو، محمد (۱۳۹۰). شیوع اختلال نارسایی توجه/ فزون کنشی در دانشجویان جدیدالورود دانشگاه فردوسی مشهد. طرح پژوهشی منتشر نشده.
- فردوسی، طیبیه؛ صرامی، غلامرضا و رستمی، علی رضا (۱۳۸۹). مطالعه مقایسه‌ای عوامل روانشناختی مؤثر در تصادفات رانندگی برحسب جنسیت راننده. زن در توسعه و سیاست (پژوهش زنان)، ۸، ۴، ۱۴۱-۱۵۷.

- Hashemian, F., Mohammadian, S., Riahi, F., Ghaeli, P., Ghodsi, D. (2011). A comparison of the effects of reboxetine and placebo on reaction time in adults with Attention Deficit-Hyperactivity Disorder (ADHD). *DARU*; 19(3): 231-235.
- Reimer, B., Mehler, B., D'Ambrosio, L.A., Fried, R. (2010). The impact of distractions on young adult drivers with attention deficit hyperactivity disorder (ADHD). *Accident Analysis and Prevention*, 42 , 842–851.
- Tabibi, Z. (2011). Risky Driving Behavior Relating to Accident Involvement: Investigating Some Identified Factors in An Iranian Sample . *International Journal of psychology*; 5 (1): 51-72.
- Lajunen, T., Parker, D., Summala, H. (2004). The Manchester Driver Behaviour Questionnaire: a cross-cultural study. *Accident Analysis and Prevention*. 36, 231–238.
- Quinn, C.A. (2003). Detection of malingering in assessment of adult ADHD. *Archives of Clinical Neuropsychology*; 18: 379–395.
- Barkley, R.A., Murphy, K.R., Fischer, M. (2008). *ADHD in adults, what the science says*. New York, THE GUILFORD PRESS.
- Barkley, R.A., Murphy, K.R., O'Connell, T., Connor, D.F. (2005). Effects of two doses of methylphenidate on simulator driving performance in adults with attention deficit hyperactivity disorder. *Journal of Safety Research*; 36: 121 – 131.